

بررسی تطبیقی شاخص های کیفیت زندگی در بافت های فرسوده و جدیدشهری (آباد و ظفر کرمانشاه مطالعه موردی: محله فیض)

فضل اله اسمعیلی* (استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور)

توران خیری (دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه مراغه و مدرس دانشگاه پیام نور)

چکیده

کیفیت زندگی واژه ای است چند بعدی و چند مفهومی که از دهه ۱۹۶۰ وارد مباحث جغرافیا، مخصوصاً جغرافیای انسانی گردیده و امروزه هدف اصلی برنامه ریزی شهری؛ ارتقاء سطح کیفیت زندگی ساکنین شهر می باشد کیفیت زندگی از شاخص ها و زیر شاخص هایی تشکیل می شود که فرض ممکن بر این است که در هر مکان به یک میزان اهمیت و اولویت نداشته باشند مخصوصاً در دو نوع بافت فرسوده و جدید. هدف این تحقیق بررسی شاخص های کیفیت زندگی در بافت فرسوده و بافت جدید (نمونه موردی: محله فیض آباد و ظفر شهر کرمانشاه) می باشد و سعی بر آن دارد که با توصیف و تبیین کیفیت زندگی و شناخت شاخص های تاثیرگذار، رتبه و سهم هر کدام از این شاخص ها و نحوه سنجش آنها را در محیط های شهری بررسی کند. مبنای سنجش سطح کیفیت در بافت فرسوده و جدید شاخص های اقتصادی اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی می باشد، روش کار بر مبنای اطلاعات بدست آمده از طریق مطالعات اسنادی، مطالعات میدانی می باشد و از طریق ابزار پرسشنامه اطلاعات گردآوری شده و بر حسب طیف لیکرت امتیازبندی شده اند امتیاز این شاخص ها از یک تا ۵ (حالت بسیار بد تا بسیار خوب و یا بسیار کم تا بسیار زیاد) می باشد و میانگین این میزان عدد ۳ می باشد. داده ها در محیط SPSS با استفاده از آمار توصیفی و مدل رتبه بندی فرید من، مورد تحلیل قرار گرفته اند حجم نمونه از طریق فرمول کوکران بدست آمده و روش نمونه گیری برای مشخص کردن محله ها از نمونه گیری خوشه ای-فضایی بوده و در مراحل بعد برای انتخاب پرسش شوندگان از نمونه گیری تصادفی استفاده شده است نتایج تحقیق حاکی از این است نوع و رتبه شاخص های کیفیت زندگی در هر محله متفاوت می باشد بگونه ای که شاخص کالبدی در محله فرسوده فیض آباد بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده و این وضعیت در محله جدید ظفر مربوط به شاخص اجتماعی می باشد.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، بافت فرسوده، بافت جدید، محله ظفر و فیض آباد، کرمانشاه

ایمیل نویسنده مسئول: esmaeili@pnu.ac.ir

مقدمه

انسان ها از همان ابتدای پیدایش جوامع و مجتمع های زیستی اولیه در پاسخ به یکی از اساسی ترین نیاز-های طبیعی و فطری خویش سعی کرده اند محیط و دنیای ساخته شده و تحت کنترل خود را به صورت نظم، الگو و تشکیل محیط انسان ساخت منعکس نمایند(شوای، ۱۳۷۵: ۵۱) شهرها نیز مانند موجودات زنده ای هستند که رشد و زوال را تجربه می کنند اگر عوامل منفی نظم و سازمان فضایی آنها را بر هم بزنند فرایند زوال آنها تسریع خواهد شد به دنبال تحولات انقلاب صنعتی در شهرها و پیامد های ناشی از هجوم و تمرکز جمعیت ها و فعالیت ها به بخش مرکزی شهر ها بافت مرکزی شهرها، دچار افت فیزیکی و اجتماعی شدند این فرایند باعث شد که با گذشت زمان بافت های قدیمی و مرکزی شهرها پویایی خود را از دست بدهند(خانگل زاده، ۱۳۸۶: ۲). به دنبال این وضعیت طی دو دهه اخیر و با سرعت شگفت انگیزی بافت وسیع و نوین شهری پیرامون بافت تاریخی در حال شکل گیری است که ترکیبی دو گانه را به وجود آورده اند که نتیجه رشد شدید شهرنشینی می باشد. رشد شهرنشینی همزمان با رشد خدمات شهری میتواند کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار بدهد. کما اینکه اسکان شهروندان در محیط های مطلوب و رضایت بخش یکی از اهدافی است که علوم مرتبط با شهر با آن در ارتباط هستند(علی اکبری و امینی، ۱۳۹۲: ۸) در طی دو قرن اخیر رشد بالای شهرنشینی و همچنین افزایش نقاط شهری در سطح دنیا مفهوم کیفیت زندگی را به طور گسترده ای مورد توجه اندیشمندان برنامه ریزی شهری قرار داده است(هال، ۱۳۸۱: ۲) مفهوم کیفیت زندگی یا ((QOL بیش از چند دهه است که مورد تأکید و بررسی اندیشمندان رشته های مختلف علمی قرار گرفته است و شاخصهای متعددی و حتی گاهی متضادی برای آن مطرح شده است شاخص کیفیت زندگی شهری، مناسب ترین، رایج ترین، علمی ترین، ابزار بررسی وضعیت یا کیفیت زندگی شهروندان و شناخت مسائل آنان است که البته باید متناسب با شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و محیطی هر جامعه و نظام حکومتی شناسایی شده و از آنها استفاده گردد (وظیفه دوست و همکاران ، ۱۳۸۸: ۵). لذا با توجه به مسائل گفته شده رشد شهرنشینی و دیگر مسائل خاص اقتصادی و اجتماعی می تواند از یک جهت باعث شکل گیری انواع بافت سکونتگاههای شهری شود انواع بافت هایی که سطح کیفیت زندگی ساکنین در آن می تواند متفاوت باشد و چون هدف اصلی برنامه ریزی شهری ارتقاء سطح کیفیت محیط زندگی ساکنان شهر می باشد از این جاست که ارتباط برنامه ریزی شهری و مطالعه کیفیت زندگی مشهود می گردد. شهر به عنوان پدیده ای مکانی- زمانی، در نقطه ای خاص ایجاد شده در فضا تکامل یافته و رشد می کند و در هر نقطه ای از تاریخ، دگرگونی های کمی خود را به تغییرات کیفی مورد نیاز عصر خود تبدیل می نماید. هرگاه آن دو بعد از شهر در هماهنگی، همسوئی و هموائی با یکدیگر نباشند و شهر ° مکان در تقابل با شهر- زمان قرار گیرد. (حبیبی، ۱۳۷۷: ۴). شهر کرمانشاه به عنوان نهمین کلان شهرایران نیز مانند دیگر شهرهای کشور از دهه ۱۳۴۰ به بعد به دلایل مختلف با افزایش شدید جمعیت روبه رو بوده است.

همزمان با این افزایش شهر از محدوده اصلی و مرکزی به بیرون توسعه یافت و بافت مرکزی شهر به بافت قدیمی و به تبع، به بافت فرسوده تبدیل شد در حالی که بافت قدیمی شهر نمایانگر هویت شهری است و از رشد ارگانیک برخوردار بوده و همچنین مرکز اقتصادی-کالبدی شهر محسوب می شود. نمونه بارز آن در محله فیض آباد و شهرک ظفر دیده می-شود، محله فیض آباد به عنوان یکی از چهار محله های قدیمی و اولیه شهر کرمانشاه، با افزایش رشد شهری در طی سال های اخیر دچار افت فیزیکی، کاهش رشد جمعیت و متروکه شدن تدریجی بخش-هایی از بافت، و تبدیل این محله به مأمّن ناپهنجاری های اجتماعی، و کمبود تعلق خاطر به محله و فقدان نظارت عمومی بر فضا های آن شده است این در صورتی است که این محله به خاطر نزدیکی به بازار اصلی یعنی تاریکه بازار و آثار با ارزش تاریخی پتانسیل توسعه زیادی را دارد. در مقابل شکل گیری شهرک جدید ظفر که سابقه چندان طولانی ندارد اما هر روز تعداد جمعیت آن افزایش می یابد و ساخت و ساز های آن در حال شکل گیری می باشد در صورتی که از نظر زیرساخت های شهری و دسترسی ها تا حدودی با مشکل مواجه است. مجموعه عوامل نامبرده باعث شده است که شهر از نظر کالبدی دچار مشکلات عمده از جمله فرسودگی بافت مرکزی و گسترش افقی شهر، پدید آمدن محلات دارای اسکان نامتعارف در گوشه و کنار آن به ویژه در حاشیه شهر شود، این در حالی است که از نظر کیفی و کمی زیر ساختهای لازم و مورد نیاز تحقق نیافته است بازتاب این مسائل باعث شد که مدیریت شهری و برنامه ریزی شهری در شهر کرمانشاه با چالشهای عدیده لای روبه رو شوند، مشخص است با توجه به مسائل گفته شده بررسی کیفیت زندگی در بافتهای جدید و قدیم کرمانشاه با تکیه بر اصول برنامه ریزی شهری که در آن، شرایط بهینه زندگی شهری باید جزء اصول اولیه و مهم قرار گیرد، زمینه را برای بررسیهای عمیق به وجود آورده است. مخصوصاً اینکه به نظر می رسد میزان هر کدام از شاخص ها در محله ها متفاوت می باشد و به یک اندازه نمی باشند لذا تأثیرگذاری آنها نیز در برنامه ریزی محله ها به یک اندازه نمی باشد

مبانی نظری

پیشینه تحقیق

توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمیگردد این به معنای آن نیست که جغرافیای انسانی پیش از آن به کیفیت زندگی بطور کامل بیاعتنا بوده است، بلکه صرفاً منظور آن است که در دل مشغولی سنتی جغرافیا، به مفاهیم وسیع کلمه مسلط بوده است. وجود شیوه های گوناگون معیشت در مکانهای مختلف، مرکز جهان بینی جغرافیادانان را تشکیل میداد. ولی معمولاً از هر گونه مقایسه کیفی صریح میشد. آن چه که در جغرافیای روشمند اجتماعی (یا جغرافیای رادیکال) که در اواخر دهه ی ۱۹۶۰ شکل گرفت، و جدید به شمار می رفت، توجه به عناوینی چون، فقر، بهداشت، گرسنگی، جرم و جنایت و آلودگی محیط زیست و سهم هر یک به عنوان شرایط متغیر فضایی در کیفیت عمومی زندگی مردم تا آن زمان

مورد غفلت واقع شده بود (اسمیت، ۱۳۸۱: ۱۶۰). دیوید اسمیت اولین جغرافیادانی بود که درباره ی کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد این جغرافیادان برای بررسی کیفیت زندگی از پرسشنامه، و برای مورد دوم از مشاهده و آمار استفاده کرد. شاخص های مورد تاکید اسمیت را: بهداشت، خدمات عمومی، شادمانی خانوادگی، تعلیم و تربیت، فرصت-های اشتغال، حقوق و مزد، خوراک، حق رأی، امید به زندگی، مصرف سرانه ی پروتئین حیوانی، درصد ثبت نام در مدارس، دسترسی به روزنامه و نظایر آن تشکیل می دادند (اسمیت، ۱۳۸۱: ۱۶۰-۱۶۹). در دهه ی ۷۰ دیوید هاروی نیز با انتشار ۴ مقاله به این مقولات پرداخت. خوراک، مسکن، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات اجتماعی، خدمات مربوط به محیط زیست، کالاهای مصرفی، تاسیسات تفریحی، دلبذیری محله و وسایل حمل و نقل، ۹ مقوله از نیازهای انسانی است که به زعم هاروی انسان ها به حداقلی از آن نیاز دارند. دومین نکته مورد تاکید هاروی کمک به مصالح عمومی می باشد. تخصیص منابع به یک منطقه بر مناطق دیگر اثر میگذارد، در واقع می توان با پی ریزی یک سیستم فضایی جدید ضرایب فعلی فزاینده ای را به نوسازان داد یا با تاثیرگذاری بر تخصیص های فعلی اثرات نامناسب قبلی را تعدیل نمود. به زعم هاروی تخصیص منابع مشترک بیشتر به یک منطقه در زمانی که با هدف فایق آمدن بر مشکلات محیطی باشد قابل قبول است. (هاروی، ۱۳۷۶: ۷۷-۴۹). هاروی در کتاب عدالت اجتماعی، طبیعت و جغرافیای نابرابری (۱۹۹۶)، به عواملی نظیر درآمد، فضای مختلف زندگی، نژاد و نظایر آن و اثرات آنها بر مسمویت، کم خونی، مراقبت بهداشتی و ..... می پردازد. (هاروی، ۱۹۹۶: ۳۹۴). محققان گرایش های مختلف علمی کیفیت زندگی را از دهه ۱۹۳۰ مطالعه نموده اند هر یک از این محققان درصدی بوده اند که نواحی مختلف جغرافیایی مانند شهرها، ایالتها و ملت ها را بر اساس شاخص های کیفیت زندگی که خود طراحی کرده اند، مطالعه کنند. (ویش، ۱۹۸۶: ۴۴). در کنار این دسته از محققان، سازمان های بین المللی مانند WHO, UN, UNDP هر یک سنجه های مورد نظر خود را در رابطه با کیفیت زندگی ارائه داده اند. تا به حال، علوم رایج موفق نشده اند رویکردی ترکیبی را که بتواند ابعاد متعدد شاخص های فیزیکی، فضایی و اجتماعی را ارزیابی کند طراحی کنند. (وام کمپ و همکاران، ۲۰۰۳: ۱۸-۵) لذا در این تحقیق سعی شده است که از چهار شاخص اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی که دارای زیر شاخص های متعددی نیز می باشند، برای کیفیت زندگی تعریف شده است که همان چهار وجه اصلی بحث توسعه پایدار و هدف برنامه ریزی شهری است و به صورت تطبیقی سطح شاخص های کیفیت زندگی را در جدیدترین و فرسوده ترین بافت شهر کرمانشاه با هم مقایسه شود و میزان شاخص ها در هر محله به صورت جداگانه ارزیابی گردد. شاید وجه تفاوت این تحقیق با سایر تحقیقات انجام شده در همین نکته باشد

مفهوم کیفیت زندگی

مفهوم کیفیت زندگی در اواخر دهه ۱۹۶۰ وارد مباحث جغرافیا شد و به عناوینی چون، فقر، بهداشت، گرسنگی، جرم و جنایت و آلودگی محیط زیست و سهم هر یک به عنوان شرایط متغیر فضایی در کیفیت عمومی زندگی مردم که تا آن زمان مورد غفلت واقع شده بود، توجه ویژه ای مبذول داشت. با گذشت زمان و تغییر در مفهوم آن به سمت عدالت اجتماعی در محله‌های شهری و توجه به شاخص‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی حرکت تازه ای را آغاز کرد. مفهوم کیفیت زندگی در مکان‌ها و زمان‌های متفاوت تعاریف و شاخص‌های گوناگونی دارد، با توجه به بسترهای سیاسی-اجتماعی هر جامعه، ابعاد گوناگونی برای آن تعریف شده است. با توجه به توسعه و رشد شهرها کمبود خدمات و امکانات شهری احساس شد و ناعدالتی در محله‌های شهری به طور چشم‌گیری خود را نمایان ساخت، مجموع این عوامل باعث شد که سطح کیفیت زندگی در محله‌های شهری متفاوت شود بحث کیفیت زندگی به تازه‌گی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است و دولتها در سطح ملی و محلی و نیز مؤسسات متعددی بر روی سنجش و شاخص‌سازی آن کار می‌کنند (خوارزمی، ۱۳۸۷: ۴) چنین امری به تغییر پارادایم توسعه منجر گردیده است که در نحوه نگرش سازمان ملل و نهاد‌های وابسته به آن، در طول دو دهه اخیر تغییر، نسبت به این مفهوم بوجود آمده است اصولاً کیفیت زندگی واژه‌ای پیچیده و کیفی در رابطه با شرایط و وضعیت جمعیت در یک مقیاس جغرافیایی خاص (شهر، منطقه، ایالت، محله) قرار دارد. کیفیت زندگی مفهوم پیچیده‌ای است که پیچیدگی آن تا حد بسیاری مرتبط با پیچیدگی نوع بشر است. لذا روشهای متفاوتی در کنار شاخص‌های گوناگون، بسته به شرایط جغرافیایی محیط مورد مطالعه و ابعاد اجتماعی و اقتصادی، قابلیت استفاده را دارند (زیویار، پروانه و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷) مفهوم کیفیت زندگی مفهومی انتزاعی است و نمی‌توان برای آن، تعریفی جامع و مانع ارائه داد (ماجدی و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۰) از این رو کیفیت زندگی مفهومی چند وجهی، نسبی، متأثر از زمان و مکان و ارزشهای فردی و اجتماعی است که ابعاد عینی و برونی و ذهنی و درونی را در برمی‌گیرد (قالیباف و همکاران، ۱۳۸۸، ۱۶۵) مهم‌ترین مسائل مفهومی و روش‌شناسی در کیفیت زندگی عبارتند از: انتخاب نوع شاخص‌ها، ابعاد پنجگانه گروه‌های اجتماعی، وضوح و دقت شاخص‌ها، ترکیب کیفیت زندگی، مقیاس تحلیل، نحوه اندازه‌گیری، مدل ساختاری کیفیت زندگی.

بافت شهری

بافت هر شهر کمیتی پویا و در حال تغییر است که وضع کالبدی شهر و چگونگی شکل‌گیری آن را در طول زمان نمایان می‌سازد. بافت هر شهر، دانه‌بندی فضای کالبدی شهر یعنی فضاها، پر و خالی، مقدار آنها را نسبت به یکدیگر و چگونگی رابطه و حد نزدیکی بین آن‌ها را مشخص می‌کند همچنین شبکه ارتباطات، نحوه دسترسی‌ها و خصوصیات کلی راه‌ها و کوچه‌ها را مشخص می‌کند و انعکاس‌کننده و گویای چگونگی نحوه

توزیع فضای فعالیتها و نحوه شکل گیری، مراحل رشد و توسعه شهر در طی تاریخ است (سلطان زاده، ۱۳۶۵: ۲۹۹). بافت شهری بیانگر فضاهای کالبدی، شبکه ارتباطی و نحوه دسترسی-ها، چگونگی توزیع فعالیت ها و در نهایت شکل گیری و گسترش شهر در طول تاریخ می باشد (هاپین، ۱۹۷۹: ۴۷). به منظور تفکیک و طبقه بندی بافت های شهری، اغلب بیش از ده عامل و خصیصه استفاده می شود که عامل های تفاوت بافت شهری از یکدیگر اند این عوامل عبارتند از: زمان شکل گیری، شبکه ارتباطی، تراکم جمعیتی، نرخ رشد شهرنشینی، ترکیب کاربری اراضی، تعادل زیست-محیطی، استقرار عملکرد های شهری، چسبندگی کالبدی (انسجام شهری)، هماهنگی عناصر تشکیل دهنده بافت و تراکم ساختمانی (حائری، ۱۳۷۱: ۳۴).
بافت فرسوده

در اردیبهشت سال ۱۳۸۵، شورای عالی شهرسازی و معماری، برای شناسایی محدوده های دارای بافت فرسوده سه شاخص را با مفاهیم زیر تعریف کرد: الف) ریزدانه‌گی: بلوکهای شهری که بیش از ۵۰ درصد از قطعات آنها، مساحتی زیر ۲۰۰ متر مربع داشته باشند، به عنوان ریزدانه شناخته می شوند. ب) نفوذ ناپذیری: بلوکهای شهری که بیش از ۵۰ درصد معابر آنها عرض کمتر از ۶ متر داشته باشند، نفوذ ناپذیرند. ج) ناپایداری: بلوکهای شهری که بیش از ۵۰ درصد از ابنیه آنها فاقد سیستم سازه ای باشند، عنوان ناپایدار بدانها اطلاق می شود. علاوه بر معیارهای فیزیکی و کالبدی، دخالت دادن معیارهای اجتماعی، اقتصادی و ... نیز اهمیت شایانی دارد (قیاسی، عباس، ۱۳۹۱: ۶). مراد از فرسودگی، ناکارآمدی و کاهش کارایی یک بافت نسبت به کارآمدی سایر بافتهای شهری است. فرسودگی بافت و عناصر درونی آن یا به سبب قدمت و یا فقدان برنامه توسعه و نظارت فنی شکل می گیرد (لوسیم، ۱۹۹۶: ۶).

ویژگی های بافت جدید

این بافتها، عمدتاً فاقد ارزشهای فضایی بخش های قدیم و میانی هستند. این قسمت در اغلب شهرهای ایران شکلی مشابه و یکنواخت دارند و شبکه شطرنجی خیابان ها، استخوان بندی اصلی بافت را تشکیل می دهد. پیروی از معماری جدید و به کار گیری سبکها و روشهای جدید در ساخت و ساز، منجر به شکل-گیری معماری شتابزده و بی هویت این قسمت شهر شده است این بخشهای شهر عمدتاً از نظر شبکه معابر مشکلی ندارند اما از نظر نازل کیفیت فضا های شهری و عرصه های عمومی، مسائل اجتماعی و فقدان حس تعلق به بافت دچار معضل هستند و این عوامل روز به روز فرایند بی هویتی را در شهروندان تسریع می کند (شاطریان، ۱۳۹۰: ۴). از دهه ۱۳۴۰ به بعد تغییر و تحولات اوضاع اجتماعی و اقتصادی و فناوری های نوین در کشور تشدید شد. در نتیجه یک بافت جدید به دور بافت قبلی شهرها شکل گرفت. اقدام های عمرانی در شهرها مانند خیابان بندی و آسفالت کوچه ها و معابر، توسعه خدمات و زیربناها در شهرها، ایجاد ساختمانها و اداره های جدید، ایجاد پارکها، به رشد و توسعه ی فعالیتهای ساختمان سازی و شهرسازی توسط بخش دولتی و خصوصی سرعت

بخشید. افزایش مهاجرت به شهرها نیز خود عاملی دیگر در افزایش رشد جمعیت شهری را به درون می کشد و با شهر پیوند می دهد.

ابعاد کیفیت زندگی شهری

با مروری بر تعاریف کیفیت زندگی می توان فضای مفهومی کیفیت زندگی را دارای ابعاد زیر دانست: واقعیات عینی، ادراک ذهنی، برخورداری، بهزیستی، رضایت از زندگی، تأمین نیازهای انسانی، سلامت، رفاه و نظایر آن. کیفیت زندگی شهری معمولاً از طریق شاخص های ذهنی حاصل از پیمایش و ارزیابی ادراکات و رضایت شهروندان از زندگی شهری و یا با استفاده از شاخصهای عینی حاصل از داده‌های ثانویه و به ندرت با استفاده از هر دو نوع شاخصها اندازه گیری می شود. (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۷) با وجود این برخی مطالعات اخیر سعی نمودند تا با تلفیق شاخص‌های عینی و ذهنی، شاخصی ترکیبی برای مطالعه کیفیت زندگی شهری ارائه نمایند و استدلال آنها مبتنی بر عدم رابطه‌ی همبستگی بین نتایج بعد عینی با نتایج حاصل از سنجش ذهنی کیفیت زندگی بوده است. مک کریا و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان نقاط قوت ارتباط بین شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی شهری چیست؟ رویکردی تازه و بدیع را در چگونگی سنجش کیفیت زندگی شهری در ادبیات مربوطه تدوین نمودند (مک کری و همکاران، ۲۰۰۶: ۸۴). (به نقل از لطفی، ۱۳۸۸: ۷۸) فرض اساسی رویکردهای بسیاری به برنامه ریزی و طراحی این است که نقاط، ممکن است به منظور ارتقای کیفیت زندگی مردم طراحی شده باشد. بسیاری از افراد انتظار دارند که در شهرها و مناطق شهری زندگی کنند بنابراین، بررسی رابطه بین ویژگیهای این مکان‌ها و درک ساکنان از کیفیت زندگی مهم به نظر می رسد (ماریان، ۲۰۱۲: ۱۰). در آخر کل تعاریف کیفیت زندگی را می توان در سه دسته تعاریف عین‌گرایانه، تعاریف ذهن‌گرایانه و تعاریف تلفیقی دسته‌بندی کرد. تعاریف عین‌گرایانه بیشتر مبتنی بر داده‌های کلان اجتماعی و گزارش‌های آماری است که از طریق آمارگیری‌ها و یا گزارش‌های رسمی حاصل می‌شود و دربردارنده وضعیت‌ها و شرایط عینی ساختاری، اجتماعی، اقتصادی، مادی و فیزیکی یک منطقه یا یک محیط است. تعاریف تلفیقی بر ترکیبی از این دو اتکا دارند و برآنند که با اندازه‌گیری هر دو بعد عینی و ذهنی به شاخص معتبرتری از کیفیت زندگی دست یابند.

شاخص های کیفیت زندگی

تدوین معیارها و شاخص های کیفیت زندگی شهری به منظور مدل سازی اولویتها، انتظارات و نیازهای واقعی شهروندان در هر مقیاس مطالعه ضروری است اما قبل از پرداختن به این موضوع می باید به سه سوال اساسی زیر پاسخ داده شوند: اول اینکه آیا معیارهای کیفیت زندگی یک مدل نظری و عمومی پذیرفته شده جهانی دارد و یا اینکه بسته به شرایط و مقتضیات هر جامعه ممکن است متفاوت باشند؟ دوم اینکه آیا رفاه مادی و ثروت، عناصر اصلی تشکیل دهنده کیفیت زندگی هستند؟ و یا کیفیت محیط زیست، امنیت اجتماعی، ثبات اجتماعی،

آزادی و ... نیز در تعیین کیفیت زندگی موثراند؟ سوم اینکه آیا کیفیت زندگی شهری یک مفهوم ذهنی است یا عینی و یا ترکیبی از هر دو؟" برای اندازه گیری کیفیت زندگی در مناطق مختلف دنیا تلاش‌های زیادی صورت گرفته است، هرچند، نهادهایی مانند پژوهشگران، کارگزاران دولتی، رسانه‌های گروهی برای سنجش کیفیت زندگی شاخص‌های گوناگونی را پیشنهاد کرده‌اند، اما ارزیابی معایب و مزایای هر کدام از این شاخص‌ها با روشی معین انجام نشده است. شاخص‌های عینی بر اساس فراوانی یا کمیت مادی مانند میزان درآمد اندازه گیری می‌شوند، در حالی که اندازه گیری شاخص‌های ذهنی بر اساس پاسخ‌های روانی مانند رضایت شغلی صورت می‌گیرد. ملاحظاتی پیرامون انتخاب شاخص سنجش کیفیت زندگی باید صورت گیرد، اولین گام در راستای کیفیت زندگی شهری انتخاب ابعاد آن و سپس انتخاب شاخص‌هایی است که با استفاده از آن ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری مورد سنجش قرار بگیرد. شاخص‌ها به منظور ارزیابی تغییرات فرایند‌ها و پدیده‌هایی در طول زمان بکار می‌رود که سنجیدن مستقیم آنها مشکل است، استفاده عملی از شاخص‌ها برای نقد شرایط اجتماعی در حدود دهه ی ۱۸۳۰ آغاز شد. هنگامی که اصلاح طلبان اجتماعی در اروپا، انگلیس و آمریکا از آمارهای اجتماعی برای بهبود شرایط بهداشت عمومی استفاده می‌کردند. در دهه ی ۱۹۶۰، شاخص‌های اجتماعی توسط تعداد زیادی از دولتها در سراسر جهان به عنوان بخشی قوی از توسعه سیاسی مورد استفاده قرار گرفت (داویر، ۲۰۰۴: ۲۱۱). برخی از مهمترین مسائلی که در انتخاب شاخص‌ها می‌بایست مورد توجه قرار بگیرد عبارتند از: مفهوم پشتیبانی کننده، اعتبار کیفیت و دسترسی داده، حساسیت، سادگی، قابل کمی شدن است.

ویژگی شاخص‌های کیفیت زندگی

۱- به سیاست‌گذاران عمومی برای توسعه و ارزیابی برنامه‌ها در همه سطوح فردی، خانوادگی، اجتماعی، استانی، کشوری، و بین‌المللی کمک کنند. ۲- بر مبنای سری‌های زمانی، امکان نظارت و کنترل در دوره‌های زمانی مختلف آینده بسیار مهم است. دارای پایایی، اعتبار و حساسیت باشند. ۳- بر مبنای نظریه‌ای مناسب تهیه و تدوین شده باشند. ۴- قابل درک باشند و به ساده سازی اطلاعات پیچیده کمک کنند. ۵- در جامعه در حال تغییر و انعطاف پذیری داشته باشند (ملکینا و پین، ۲۰۰۷). در مجموع ارتباط بین میزان شاخص‌های کیفیت زندگی و نوع بافت شهری در محله‌ها در شکل ۱ منکس گردیده است چنانچه شاخص‌ها و زیر شاخص‌های تعریف شده برای تحقیق در آن مدل گنجانده شده است (در شکل ۱ شاخص‌هایی که به صورت گویه در پرسشنامه مطرح گردیده است

شکل شماره (۱): رابطه سطح کیفیت زندگی و شاخص‌های آن

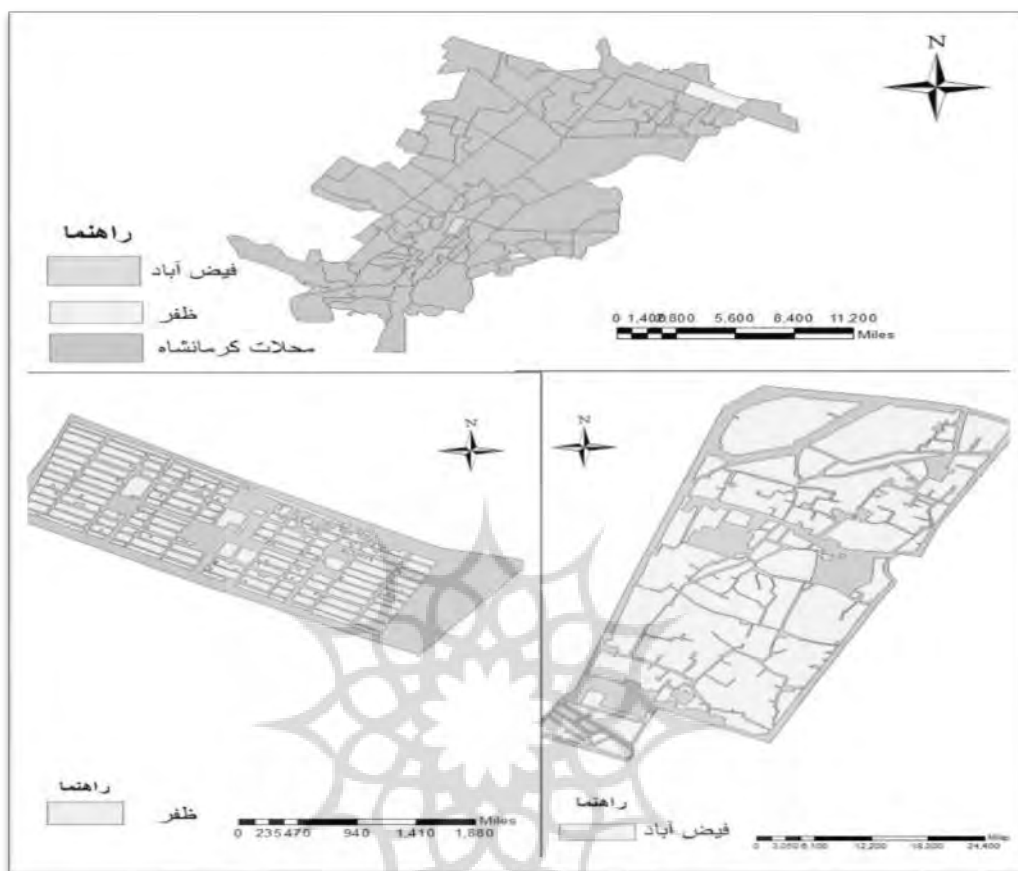
روش تحقیق

با توجه به اینکه در این بررسی پژوهش از نوع مبنایی - توصیفی می‌باشد (و به نوعی کاربردی)، روش تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی است. از روش مطالعات کتابخانه‌ای جهت گردآوری ادبیات نظری، مقدمه و پیشینه تحقیق و همچنین جهت تکمیل یافته‌های تحقیق استفاده شده است، در روش میدانی، ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده پرسشنامه به صورت گویه‌های پنج‌گزینه‌ای طراحی شده است و برای امتیاز بندی گویه‌ها از طیف لیکرت بهره‌گرفته شده است یعنی از عدد یک تا پنج (حالت بسیار خوب تا حالت بسیار بد) که عدد سه نیز میانگین و حد وسط آن در نظر گرفته شده است و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، سطح کیفیت زندگی در سه سطح، سطح بندی شده و در سطح آخر در قالب گویه‌های پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها طراحی شده است که جمع و میانگین هر گویه مربوط به هر شاخص به صورت هیستوگرام طرح شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است در واقع در قسمت تجزیه و تحلیل از دو روش آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است که در این قسمت آزمون فریدمن که جهت رتبه بندی استفاده می‌شود و همچنین از آزمون ناپارامتریک برای ارزیابی و رتبه بندی شاخص‌ها در هر محله به صورت جداگانه استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر کرمانشاه مرکز استان کرمانشاه می باشد، کرمانشاه منطقه ایست کوهستانی که بین فلات ایران و جلگه بین النهرین قرار دارد. شهر کرمانشاه: از شمال به کوه فرخشاد، از شمال غربی به کوه طاق بستان، از جنوب به کوه سفید کوه، منتهی می شود که در قسمت مرکزی استان کرمانشاه با موقعیت ۴۷ درجه و ۴ دقیقه شرقی، ۳۴ درجه و ۱۹ دقیقه شمالی قرار دارد. در ارتفاع ۱۲۰۰ متر از سطح دریا قرار گرفته است این شهر در سال ۱۳۹۰ دارای جمعیتی معادل ۱/۰۳۰/۸۷۹ نفر بوده وسعت آن برابر با ۹۰ کیلومتر مربع است، جمعیت شهری آن برابر با ۸۵۷۰۴۸ نفر بوده است (www.wiki pedia) محله فیض آباد از قدیمی ترین محلات شهر کرمانشاه می باشد و در مرکز تجاری شهر (CBD) قرار گرفته است. در تقسیمات شهری کرمانشاه، در بخش مرکزی شهر در منطقه ۳ و در جنوب پاره شهر مرکزی واقع شده است محدوده لای به مساحت ۳۵۹۱۹۰ متر مربع (قریب به ۱۳ بافت قدیم و تاریخی ۲۸۵ هکتاری شهر کرمانشاه) را دربر گرفته است و جمعیت نزدیک به ۴۸۳۰ نفر را داراست، و با سطح مسکونی ۳۲۷۵۶۲ متر مربع، سطح خالص ۳۲۷۵۶۲ متر مربع، با تراکم ناخالص جمعیت ۱۳۴/۵ نفر در هکتار، تراکم خالص جمعیت آن ۱۴۳ نفر در هکتار و تراکم خالص مسکونی ۳۱۲ نفر در هکتار می باشد که نشان دهنده ظرفیت های جمعیتی آن (با توجه به اینکه جزء هسته اصلی و مرکزی شهر قرار دارد) می باشد، هنوز بخش هایی از آن خالی مانده و دارای تراکم بسیار پایینی است. بنابراین ظرفیت جمعیت پذیری آن بالا بوده و با ۸۶۷ واحد مسکونی که در مقایسه با شهر ۴/۰۲ خانوار می باشد و با تراکم ۱/۶ خانوار که در مقایسه با شهر که ۱/۱۷ خانوار می باشد نسبت بالاتری را به خود اختصاص داده است و به علت قدمت زیاد و بافت ارگانیک و قدیمی در دهه های اخیر مداخلاتی در جهت معاصر سازی آن انجام گرفته شده است. مساحت این منطقه برابر است با ۱۲۵۷۹ هکتار و جمعیتی معادل با ۱۲۸۰۰۰ هزار نفر است این منطقه دارای ۲۵ شهرک تازه تأسیس است و هر کدام نیازمند خدمات رسانی می باشند یکی از این شهرکهای تازه تأسیس شهرک ظفر می باشد که همان طور که گفته شد تاریخ شکل گیری بافت آن به سال ۱۳۵۱ می رسد، مساحت محله ظفر ۱۲۱۷۴۶۸ متر مربع می باشد، (۱۲۱ هکتار)، (شکل ۲). جمعیت کل این محله ۱۵۹۲۷ نفر است تعدا خانوار آن ۳۷۶۷ خانوار، تعداد جمعیت مردان محله برابر با ۸۱۰۱ نفر و جمعیت زنان برابر با ۷۸۲۶ هزار نفر است. و تراکم آن برابر با ۱۳۱ نفر در هکتار می باشد و از کل جمعیت منطقه ۵ کرمانشاه ۱۲ درصد کل جمعیت منطقه و از مساحت کل منطقه ۹ درصد را دارا می باشد (www.google.com).

شکل شماره (۲): موقعیت محله ظفر و فیض آباد در کرمانشاه

یافته ها

سنجش روایی میزان روایی سوالات پرسشنامه

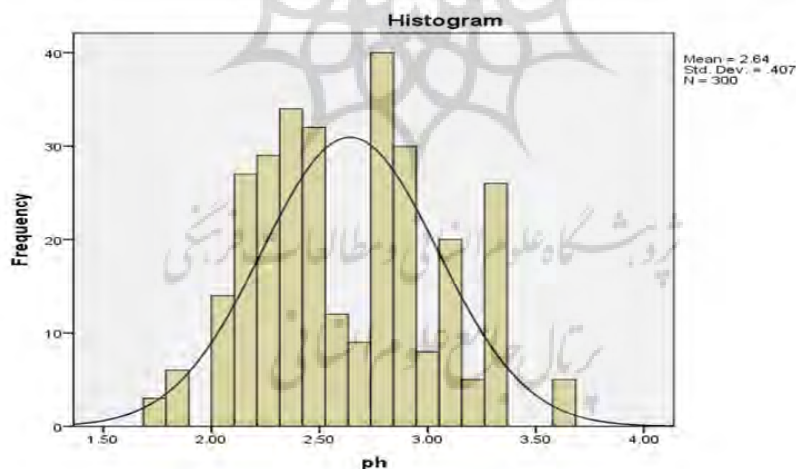
منظور از روایی این است که مقیاس و محتوای ابزار یا سوالات مندرج در ابزار دقیقاً متغیرها و موضوع مورد مطالعه را بسنجد، یعنی اینکه هم داده های گردآوری شده از طریق ابزار مزاد بر نیاز تحقیق نباشد و هم اینکه بخشی از داده های مورد نیاز در رابطه با سنجش متغیرها در محتوای ابزار حذف نشده باشد یا به عبارت دیگر، عین واقعیت را به خوبی نشان دهد(حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۵۵) بدین ترتیب به منظور سنجش میزان روایی پرسشنامه آزمون کرونباخ انجام شده است که برای سوالات که ۴۷ سوال بوده است ضریب کرونباخ برابر با ۷۷۷ بوده است چون از مقدار پنجاه درصد بیشتر است لذا روایی پرسشنامه تأیید میشود .

مقایسه تطبیقی شاخص های کیفیت زندگی در دومحله فیض آباد و ظفرشهر کرمانشاه

شاخص کالبدی در محله فیض آباد

از نظر بعد کالبدی، میانگین سطح کیفیت زندگی در محله فیض آباد ۲.۶۴ درصد از ۵ درصد بوده است دلیل افت هیستوگرام آن در متغیرهایی مانند مسکن و کیفیت و عمر ساختمانهای آنها می باشد و دلیل بالا رفتن آن نیز به دلیل وضعیت دسترسی ها برمی گردد سطح کیفیت مسکن در محله فیض آباد برابر با ۲.۵۳ بوده است (تقریباً ۵۰ درصد) و از سطح متوسط یعنی ۳ پایین تر است. همانطور که گفته شد بالا رفتن میزان هیستوگرام بعد کالبدی به دلیل وضعیت دسترسی به بازار و دیگر نقاط بوده است چون زمانی که شهر کرمانشاه از کنار رودخانه قره سو به دامنه تپه ای در فیض آباد کنونی نقل مکان کرده و نخستین هسته بازار کنونی شهر در این نقطه شکل گرفت. در دوره زندگی با افزایش جمعیت دو روستای فیض آباد و برزه دماغ و پیوستن آنها به یکدیگر، بازاری تجاری در داخل بافت آنها شکل گرفت، که از محله فیض آباد آغاز می شد و تا سرباز خانه شهر ادامه داشت هم اکنون این بازار مهمترین مرکز دسترسی تجاری- اداری- خدماتی شهر می باشد که دسترسی را برای ساکنان محله فیض آباد ممکن و راحت کرده است میانگین دسترسی در محله فیض آباد ۳.۶۲ درصد بوده است این میانگین بالاتر از حد متوسط است و در نهایت باعث شده که میزان کیفیت شاخص کالبدی را در محله بالا ببرد. (شکل ۳)

شکل شماره (۳): وضعیت سطح کیفیت سطح کالبدی در محله فیض آباد

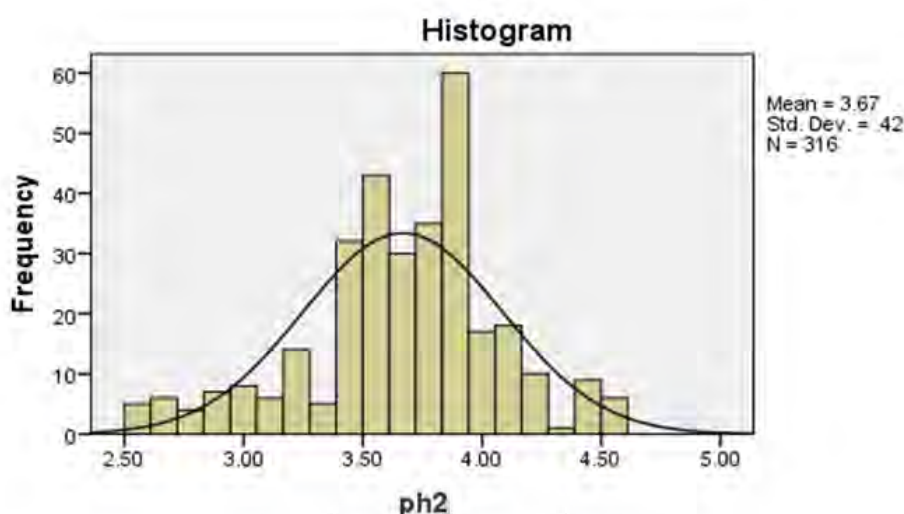

شاخص کالبدی در محله ظفر

محله ظفر یکی از محلات جدید کرمانشاه می باشد که در سال ۱۳۵۱ به محدوده شهری کرمانشاه اضافه شد و هم اکنون جمعیت و ساخت و ساز در آن در حال افزایش است. اکثر مسکن آنجا به صورت ویلایی و دو طبقه ونوساز می باشند که عمر اکثر آنها زیر ۱۰ سال است، توسعه سریع این محله باعث شده وضعیت فاضلاب و

دفع آن و همچنین موزاییک بندی پیاده روها و آسفالت بعضی از خیابانها چندان جالب نباشد و این توسعه باعث توسعه افقی شهر نیز گردیده است، (مبحثی که در مبانی نظری به آن پرداخته شد). در سطح کالبدی محله ظفر، میانگین سطح کیفیت زندگی بدست آمده ۳.۶۶ درصد از ۵ درصد بوده است یعنی از ۱۰۰ درصد تقریباً ۷۰ درصد، در واقع دلیل بالا بودن این میزان برعکس محله فیض آباد، به خاطر کیفیت مساکن و جدید بودن آنها، عمر مساکن، عرض پیاده رو، آسفالت خیابانها، و وضعیت دسترسی بوده است و ضعف آن تا حدودی نسبتاً کم، در میزان امکانات تفریحی و فضای سبز، امکاناتی مانند دندانپزشکی و ..... البته تنها دسترسی این محله به بازار مسکن می باشد که در محله دیگری به اسم محله مسکن واقع شده است که آن بازاربایدنیازهای ۲۵ شهرکی که در منطقه ۵ قرار دارد را جوابگو باشد. ولی با این اوصاف باز مردم محله از وضعیت دسترسی رضایت داشتند. سطح کیفیت دسترسی در محله ظفر برابر با ۳.۶۲ درصد بوده است (۷۲ درصد) که از حد متوسط میانگین ۳ بالاتر بوده است محله ظفر محله جدیدی است که در سال ۵۱ در طرح جامع شهری به محدوده شهر کرمانشاه اضافه شد که در پاره شهر شمالی که بزرگترین پاره شهر کرمانشاه می باشد، واقع شده است شهرک ظفر و بسیاری دیگر از شهرکهای جدید در آنجا هرچند اکثراً بر اساس برنامه ریزی طراحی شده اند، اما در پیوند با همسایگان و پیرامون و در مقیاس جمعی از ترکیبی اندیشیده برخوردار نیستند، علی رغم وسعت و جمعیت آن، اغتشاش فضایی و کمبودهای شهری به چشم میخورد. اما علاوه بر این موضوعات دسترسی به خدمات پزشکی، فضای سبز، آموزشی در درون محله بسیار راحت است چون این امکانات در درون خود محله جای دارند و نیاز به حرکت و جابجایی به دیگر محله ها برای رفع این نیاز نمی باشد، این درحالی است که بازار خاصی در این محله وجود ندارد در واقع در بین دسترسی ها، دسترسی به بازار خرید و فروش در درون محله امکان ندارد همچنین به دفاتر خدماتی و بانکی، با توجه به زیاد بودن جمعیت این محله و روند در حال افزایش آن این امکانات لازم و ضروری است. (شکل ۴)

شکل شماره (۴): وضعیت سطح کیفیت شاخص کالبدی در محله ظفر

شاخص اقتصادی

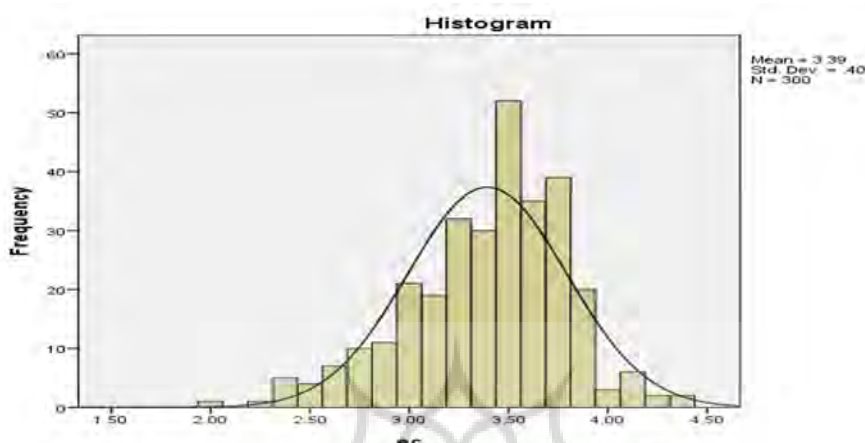
شاخص اقتصادی می تواند باعث بهبود کیفیت زندگی جامعه، و همچنین به عنوان عوامل خاص، رفاه را تحت تاثیر قرار می دهد (داینر و سوو، ۱۹۹۷: ۲۱۳). کیفیت محیط اقتصادی شامل هزینه زندگی، فرصت پیدا کردن کار رضایت بخش، هزینه مسکن، کیفیت حمل و نقل عمومی، جریان ترافیک (لطفی، ۱۳۸۸: ۷۶-۷۷) است. شاخص اقتصادی باعث پویایی محله شده و تضمین کننده حیات شهری و محله می باشد. میزان اشتغال و بیکاری معیارهایی هستند که شدت نسبی پاسخگویی نظام اقتصادی شهر به متقاضیان شغل را نشان می دهد. میزان اشتغال جمعیت فعال نشان دهنده درصدی از فعالان شهر است که به یک فرصت شغلی دست یافته اند و میزان بیکاری مبین سهم نسبی بیکاری در میان جمعیت فعال شهر است نوع اشتغال، میزان بار تکفل، مالکیت مسکن از جمله عوامل موثر و تعریف شده ای برای کیفیت شاخص اقتصادی می باشد.

شاخص اقتصادی در محله فیض آباد

در تحلیل سطح اقتصادی محله فیض آباد چند نکته حائز اهمیت است: افزایش سطح هستوگرام به خاطر هزینه حمل و نقل که اکثراً گویه زیر ۵ هزار را انتخاب کرده بودند و دسترسی به محل کار که بیشتر پیاده آن را طی می کردند و همچنین بار تکفل که بر عهده پدر خانواده بوده است. اما میزان درآمد خانواده در ماه بسیار ناچیز بوده و اکثراً زیر ۵۰۰ هزار تومان است میانگین این بعد برابر با ۳۳۹ درصد از ۵ درصد بوده است یعنی سطحی معادل با ۶۵ درصد که حدوداً ۴۰ درصد انحراف معیار یا انحراف از میانگین داشته است و این تقریباً رقم بالایی می باشد بالا رفتن سطح هستوگرام بعد اقتصادی به خاطر هزینه کم حمل و نقل، مالکیت مسکن، و وضعیت دسترسی به محل کار بوده است و پایین بودن سطح آن به خاطر میزان بالای بودن بار تکفل، و درآمد

پایین و همچنین بیکاری و نوع مشاغل. میانگین بارتکفل و میزان درآمد برابر با ۲۰۳۹ درصد است از حد متوسط ۳ پایینتر بوده است و همین باعث افت هسیتوگرام بعد اقتصادی در محله فیض آباد شده است میزان درآمد به تنهایی برابر با ۲۰۰ درصد بوده است که این میانگین بسیار ناچیز و کم می باشد .

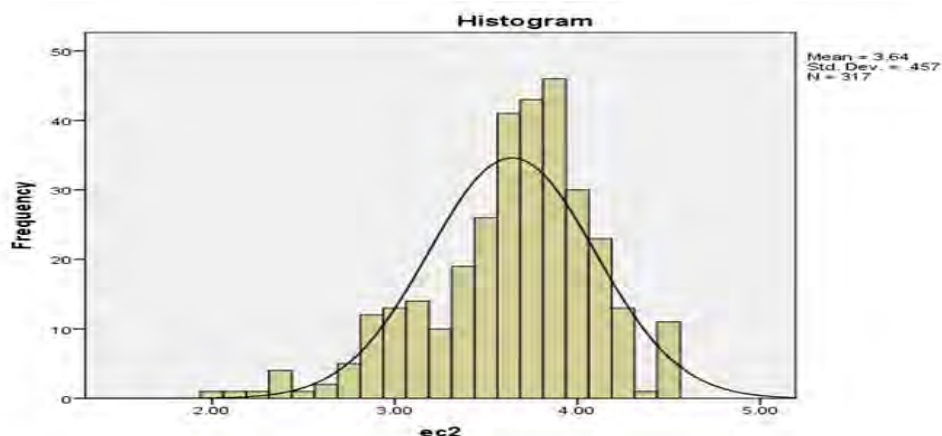
شکل شماره (۵): وضعیت کیفیت سطح اقتصادی در محله فیض لآباد

شاخص اقتصادی در محله ظفر

نکات قابل ذکر در محله ظفر از جهت وضعیت اقتصادی این است که این محله محل سکونت افشارکارمند، سپاهی، ارتشی، و باز نشستگان ادارات می باشد ، وضعیت درآمد در این محله نسبت به محله فیض آباد تقریباً بالا بوده است هر چند مردم در جوابگویی به میزان درآمد اکراه داشتند یا حداقل میزان واقعی را ذکر نمی کردند از نظر مالکیت مسکن بیشتر شخصی بوده ولی به دلیل اینکه محله ای نو ساز می باشد جابجایی در آن زیاد است و مالکیت مسکن به صورت استیجاری یا رهنی نیز وجود دارد.

شکل شماره (۶): وضعیت سطح اقتصادی در محله ظفر

میزان سطح کیفیت سطح اقتصادی در محله ظفر برابر با ۳.۶۴ بوده است که از حد متوسط بالاتر است (تقریباً ۷۰ درصد) همانطور که گفته شد میزان درآمد ماهیانه در این محله تقریباً بالاتر از محله فیض آباد بوده است اما باز هم از میانگین حد متوسط پایین تر بوده است شاید به دلیل خوداری کردن محله از پاسخگویی صحیح به این سوال بوده است چون طبق مشاهدات، احتمالاً میزان میانگین درآمد ماهیانه بیشتر از حد متوسط باشد میانگین برای تکفل به تعداد اعضای خانواده کم، اما بار تکفل به تعدا خانوار بالا بوده است که میانگین آن برار با ۴.۶۴ درصد است و تقریباً به عدد ۵ نزدیک است میزان مالکیت برابر با ۳.۹۱ و وضعیت اشتغال آن برابر با ۳.۹۴ درصد بوده است میزان درآمد ماهیانه پایین بوده است و برابر با ۲.۶۴ درصد است اما از محله فیض آباد بالاتر است در مجموع دو عامل باعث بالا بردن سطح میانگین بعد اقتصادی شده اند بار تکفل و میزان آن به تعداد خانوار و هزینه حمل و نقل. (شکل ۶)

شاخص اجتماعی

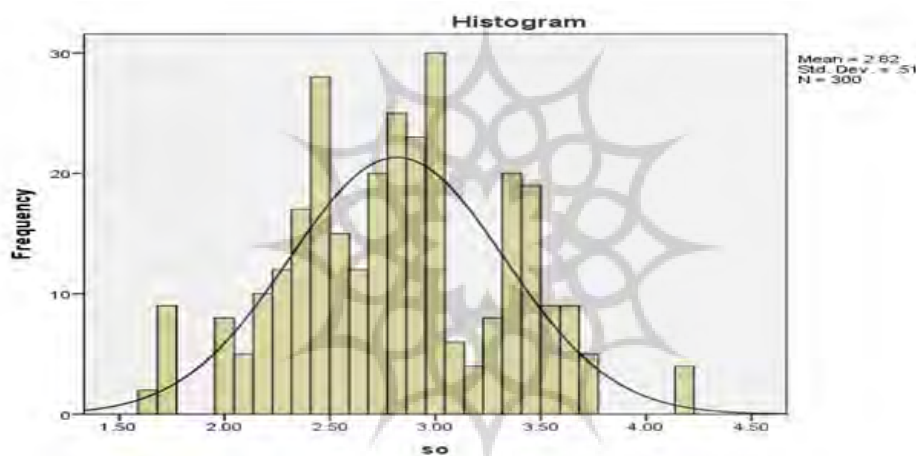
بعد اجتماعی یکی از اساسی ترین و مهم ترین ابعاد کیفیت زندگی می باشد اساساً هدف از بررسی کیفیت زندگی رسیدن به عدالت اجتماعی در جامعه و یا محله می باشد مفهوم کیفیت زندگی دخالت دادن شاخص های اجتماعی و کیفی در اهداف توسعه و عمران شهری و منطقه ای است به کارگیری این مفهوم در واقع کنشی بود به توسعه تک بعدی اقتصادی و توسعه صرفاً کالبدی. در برنامه جدید، ارتقاء کیفیت زندگی گروه ها و قشرهای اجتماعی از طریق گسترش نهادهای مشارکتی، تمرکززدایی از کارها، ایجاد همبستگی و مسئولیت پذیری در امور سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و ایجاد محیطی مناسب برای پرورش مردم مورد توجه قرار گرفت (غفاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۱). عدالت اجتماعی یکی از زمینه های بسیار مهم در تحقق و حرکت به سمت توسعه پایدار می باشد و بالا بودن میزان این شاخص، باعث بالا رفتن میزان شاخص توسعه انسانی می شود.

شاخص اجتماعی در محله فیض آباد

میزان سطح کیفیت بعد اجتماعی در محله فیض آباد برابر با ۲.۸۱ درصد است که از میانگین سطح متوسط پایین تر است. میزان حس تعلق در محله فیض آباد برابر با ۲.۵۵ درصد بوده است که از میزان سطح متوسط (۳) پایین تر است حس تعلق در این محله کم است که این امر نشان دهنده روند مهاجرت مستمر و جدایی گزینی اکولوژیکی برون کوچی از این محدوده است نتایج پیمایشی نیز میزان جابجایی و مهاجرت را پایین تراز سطح متوسط نشان می دهد که برابر با ۲.۹۴ درصد بوده است باقی موارد بعد اجتماعی کمتر و در حد متوسط میانگین بوده اند اما میزان مشارکت در تصمیمات شهری خیلی کم بوده است و میانگین آن برابر با ۱.۶۵ درصد است و همین موضوع باعث افت شدید سطح هسیتوگرام بعد اجتماعی شده است. (شکل ۷)

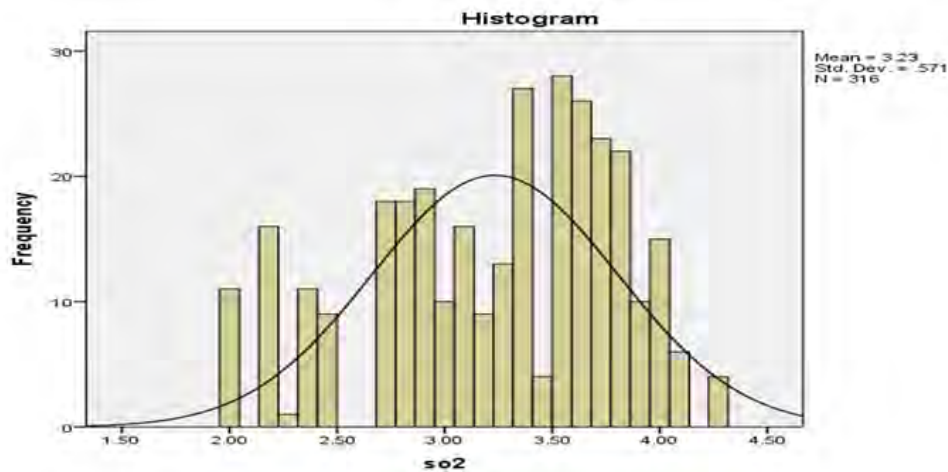
شکل شماره (۷): وضعیت کیفیت سطح شاخص اجتماعی در محله فیض آباد

شاخص اجتماعی در محله ظفر

در محله ظفر میانگین همه گویه ها بالاتر از ۳ یعنی حد متوسط بوده است غیر از میزان مشارکت در تصمیمات مدیریت شهری، مشارکت در انتخابات، امید به زندگی، و در مجموع میزان کیفیت بعد اجتماعی برابر با ۳.۲۲ بوده است و از حد میانگین بالاتر بوده است. (شکل ۸)

شکل شماره (۸): وضعیت سطح کیفیت شاخص اجتماعی در محله ظفر

در بعد اجتماعی، میزان طلاق در کل شهر کرمانشاه تقریباً آمار بالایی دارد و میزان ازدواج بر عکس کم شده است، مشارکت در مدیریت شهری در هر دو محله میانگین کمی داشته است که سطح آن در محله ظفر برابر با ۱.۹۶ درصد بوده است شاید به دلایلی از جمله: عدم اطمینان مردم به مدیریت شهری و شورا، عدم دخالت دادن مردم در طرح های شهری از طرف شهرداری ها، و عدم رغبت و آگاهی مردم از اهمیت عمق موضوع بوده است، مسئله مدیریت شهری و حق دخالت مردم در آن یکی از ابعاد بسیار مهم در مشارکت اجتماعی، سنگ بنای حاکمیت خوب است. مشارکت می تواند مستقیم یا از طریق نهادها و نمایندگان میانجی قانونی باشد، اما آنچه مشارکت را اثربخش و کارآمد می سازد، جنبه ی آگاهانه و سازمان یافتگی آن است. این بدان معناست که برای تضمین تداوم و اثربخشی و کارآمدی مشارکت باید نهادها، سازمانها و انجمنها و به طور کلی جامعه مدنی قادر باشد آزادانه به بیان دیدگاه های خود بپردازد، برای آن دیدگاه ها تبلیغ کند و در راستای دستیابی به جامعه ی مطلوب تر با گروه های دیگر همکاری، مشارکت و رقابت کند. هم چنین، باید زمینه ای فراهم شود تا مشارکت در فعالیتهای تصمیم گیران و نیز شریک بودن در منافع و مسئولیتهای ناشی از تصمیم گیری صورت پذیرد. هر محله باید ساکنین خود را در تصمیم گیریها مشارکت داده، تا بدان وسیله بتواند حس کنترل و هویت بر منابع محلی را در افراد و گروهها ایجاد نماید. مسئله امید به زندگی نیز یکی دیگر از اصلی ترین شرایط تحقق کیفیت زندگی مناسب می باشد که هم در بافت فرسوده و هم در بافت جدید پایین بوده است در محله ظفر ۲.۹۴ درصد بوده است که از سطح میانگین پایینتر بوده است و این شاخص (امید به زندگی) یکی از شاخص های توسعه منابع انسانی محسوب می شود.

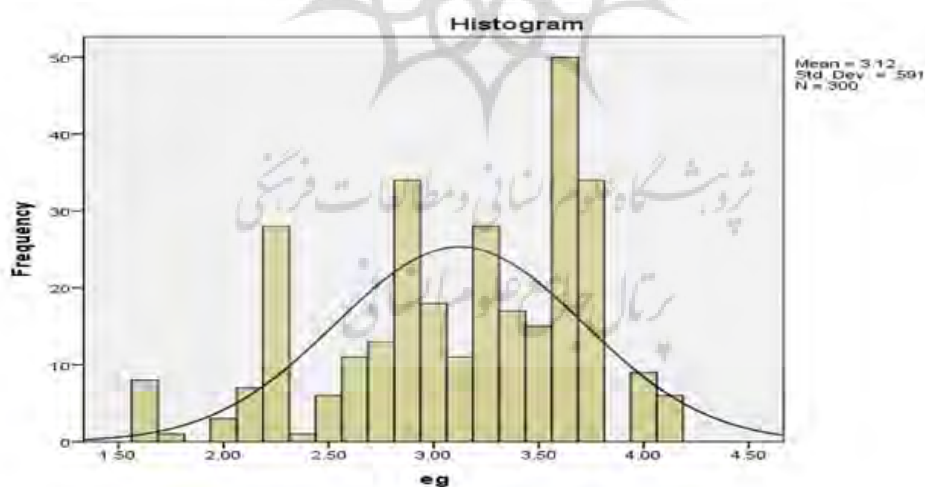
شاخص زیست محیطی

بحث توسعه پایدار که در واکنش به بهره‌کشی از منابع طبیعی و محیط زیست و به منظور حفاظت از این منابع در دهه ۸۰ مطرح گردید (برانت لند ۱۹۸۷) و به سرعت فراگیر شد وقتی به مرحله عمل و اقدام رسید به ریشه‌یابی مشکلات و مسایل موجود یا پیش‌بینی شونده، شهرها و صنایع مربوط به آنها را به عنوان شدیدترین و متمرکزترین نقاط مصرف منابع و تولید آلودگی‌ها شناسایی کرد، که محدوده اثرات آنها روز به روز بیشتر در حال گسترش است. بنابراین پایداری توسعه و حفظ کیفیت حیات بر روی کره زمین برای انسان و برای زیست‌مندان آن منوط به رشد و توسعه مناطق شهرها و اصلاح روابط آنها با محیط زیست و منابع طبیعی می‌باشد.

شاخص زیست محیطی در محله فیض آباد

شاخص کیفیت زندگی در محله فیض آباد از بعد زیست محیطی بالاتر از میانگین سطح متوسط بوده است که میزان آن برابر با ۳.۱۲ درصد مورد ارزیابی قرار گرفته که بالا رفتن این میزان به دلیل عدم آلودگی ناشی از وجود کاربری‌های ناسازگار (۴.۲۹ درصد)، کیفیت و میزان آلودگی آب آشامیدنی (۳.۵ درصد)، آلودگی صوتی (۳.۶۸ درصد)، وضعیت فاضلاب و دفع آن (۳.۳۳ درصد) و جمع‌آوری زباله در سطح محله (۳.۳۳ درصد) بوده است آلودگی هوا (۲.۳۹ درصد)، روانایی و گرفتگی معابر (۱.۶ درصد)، و ترافیک و آلودگی ناشی از آن (۲.۹۵ درصد)، کمتر از میانگین سطح متوسط بوده‌اند. (شکل ۹)

شکل شماره (۹): وضعیت سطح کیفیت شاخص زیست محیطی در محله فیض آباد

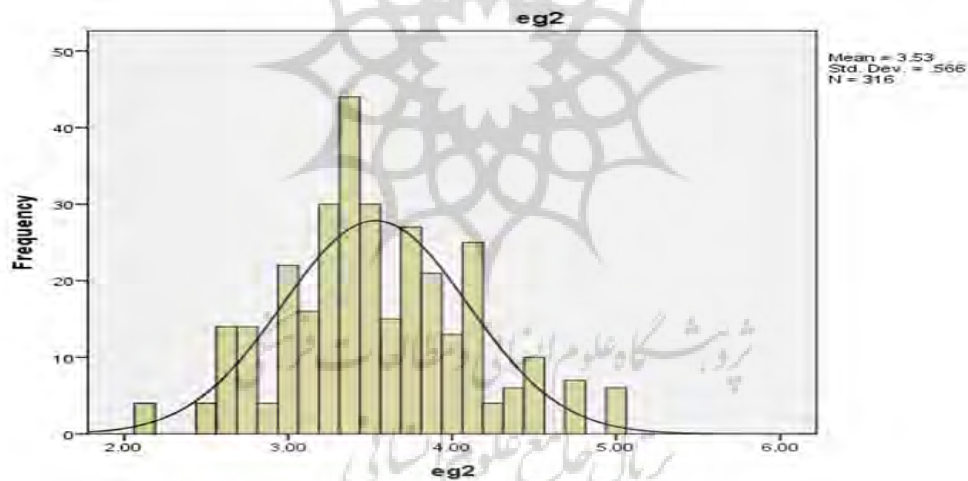
در این زمینه چند نکته حائز اهمیت است: بحث ناسازگاری و عدم وجود کاربری‌های مزاحم مانند صنایع در این محله امتیاز بالایی به خود اختصاص داده است چون یک محله قدیمی است که بر حسب سیستم محله‌ای قدیم ایران طراحی شده است، آن چنان که در سیستم محله‌ای قدیم، هر محله از درون، نیازهای خود را

برطرف ساخته است و احتیاجی به رفتن به محله های دیگر جهت رفع نیازها نبوده است به طوری که یک نوع خود اتکایی داشته اند، همچنین هر صنفی در راسته بازار مشغول به کار بوده که اولین هسته شهری کرمانشاه در راستای بازار آن تشکیل و توسعه یافته است و همین امر بر میزان آلودگی صوتی تاثیر گذاشته است و در این مورد امتیاز خوبی را کسب نموده است. اما آلودگی هوا مشکلی است که تقریباً در تمام شهر کرمانشاه وجود دارد مخصوصاً این محله که آلودگی ناشی از ترافیک و ازدهام جمعیت در بازار و خیابانهای اصلی شهر مانند خیابان مدرس، خیابان فردوسی و مصوری (که در واقع قلب شهر می باشند) بر میزان آن افزوده است.

شاخص زیست محیطی در محله ظفر

میزان بدست آمده برای شاخص زیست محیطی شهرک ظفر بالای حد متوسط میانگین بوده است و مقدار آن برابر با (۳.۵۳ درصد) است. دو مورد روان آبی و گرفتگی معابر (۲.۷۸ درصد) و آلودگی هوا میانگین (۲.۴۴) کمتر از حد متوسط داشته اند در مورد آلودگی هوا مواردی که برای محله فیض آباد برشمرده شد در مورد محله ظفر نیز صدق می کند اما روانابی و گرفتگی معابر شاید به دلیل شیب زیاد محله، به خاطر نزدیکی به کوه طاق بستان می باشد. (شکل ۱۰)

شکل شماره (۱۰): بررسی میزان سهم هر یک از شاخص ها در بافت فرسوده و جدید

در این بررسی و برای تعیین سهم و رتبه هر کدام از شاخص ها از آزمون رتبه بندی فریدمن استفاده شده است این آزمون که یک آزمون ناپارامتریک است که برای داده های رتبه ای استفاده می شود در این آزمون، برای هر بافت به صورت جداگانه آزمون برقرار شده است که در ادامه آمده است:

جدول شماره (۱): رتبه شاخص لها در محله فیض آباد

رتبه	
رتبه شاخص‌ها	شاخص‌ها
۳/۳۱	اقتصادی
۲/۱۶	اجتماعی
۲/۸۲	زیست محیطی
۱/۷۱	کالبدی

جدول شماره (۲): نتیجه آزمون فریدمن در محله فیض آباد

۳۰۰	تعداد
۳	درجه آزادی
/۱۰۰۰	سطح معنی داری
	آزمون فریدمن a.

همانطور که در جداول ۲ و ۱ مشخص است سطح شاخص های کیفیت زندگی در بافت فرسوده فیض آباد به یک اندازه نبوده است و سهم اقتصادی بیشتر از همه بوده است و از نظر کالبدی پایین تر از همه آنها است بعد از سهم اقتصادی شاخص زیست محیطی دارای سهم بالایی بوده است همان طور که در قسمت داده های توصیفی نیز بیان شد در واقع شاخص کالبدی رتبه یک را از نظر اهمیت در این محله داشته است .

سهم شاخص های کیفیت زندگی در محله ظفر
همان طور که در جداول ۳ و ۴ مشخص است میزان و سطح کیفیت زندگی در محله ظفر به یک اندازه نبوده است و سهم شاخص اقتصادی بیشتر از همه بوده است سهم رتبه اجتماعی نیز پایین تر از سایر شاخص ها بوده است .

جدول شماره (۳): رتبه بندی شاخص ها در محله ظفر

شاخص ها	رتبه بندی شاخص ها
اقتصادی	۳/۸۳
اجتماعی	۱/۹۸
زیست محیطی	۲/۴۸
فیزیکی	۲/۸۰

جدول شماره (۴): نتیجه آزمون رتبه بندی فرید من در محله ظفر

تعداد	۳۱۶
درجه آزادی	۳
سطح معنی داری	/۰۰۰
آزمون فریدمن a.	

بحث و نتیجه گیری

کیفیت زندگی مفهومی است چند بعدی که به تازه گی وارد مباحث توسعه پایدار شده است شاخص های متعددی برای تعریف آن ارائه شده است که از یک مکان به مکان دیگر و با توجه به شرایط سیاسی اقتصادی و اجتماعی هر کشور متفاوت است در واقع کیفیت زندگی یک موضوع سطح بندی شده است که از چند سطح تشکیل میشود سطح اول زیرشاخص ها می باشد که در سطح دوم شاخص ها را تشکیل می دهد و در سطح سوم کیفیت زندگی از مجموع شاخص ها حاصل می شود. توسعه شهرنشینی باعث شکل گیری محله-های متفاوت شهری شده و باعث تفاوت ارائه خدمات و امکانات به محله ها شده است و همچنین باعث شکل-گیری بافت فرسوده و جدید که یکی از عاملهای مهم شکل گیری این نوع بافت ها رشد شهرنشینی و دیگر عوامل موثر در آن می باشد. توسعه شهرنشینی و رشد شهری و محلات شهری باعث تغییر در سطح میزان شاخص های کیفیت زندگی و در نهایت در سطح کیفیت زندگی شده است. در این تحقیق که شهر کرمانشاه و به صورت نمونه موردی(محله فرسوده فیض آباد و محله جدید ظفر)مورد مطالعه قرار گرفت نتایج حاکی از آن بود که میزان هر کدام از شاخص ها هم در درون محله ها و خود محله ها نسبت به یکدیگر متفاوت بوده است که این موضوع باعث دقت در برنامه ریزی آتی برای مدیریت و هدایت محله ها و هم شناسایی نقاط قوت و ضعف آنها

شده است که از طریق مدل رتبه بندی فرید من اجرا شده است که در سطح معنی داری (۰.۰۰۰) این موضوع تأیید شده است و اینکه کدام شاخص دارای رتبه یک بوده اند و در اولویت و اهمیت موضوع قرار دارند به شرح زیر (شکل ۱۱) می باشد:

شکل شماره (۱۱): نتیجه نهایی تحقیق از رتبه بندی شاخص ها

راهکارها

شاخص کالبدی

۱- تبدیل فضای مخروبه و خالی شده در محله فیض آباد به فضاهای سبز و امکانات تفریحی - رفاهی ۲- تشویق و سرمایه گذاری از طرف دولت و مردم جهت احیای کالبد ساختمانها و عقب نشینی آنها جهت عریض کردن معابر و کوچه ها ۳- تجدید نظر در طرح های نوسازی و بهسازی در راستای تجدید حیات شهری در محله فیض آباد ۴- سرمایه گذاری بیشتر شهرداری منطقه ۵ و دیگر ارگانهای ذی ربط جهت ارتقاء و توسعه امکانات زیر ساختی (آب، برق، گاز، فاضلاب و ...) در نقاط تازه ساخته شده محله ظفر ۵- ایجاد دفاتر خدماتی بیشتر جهت رفاه ساکنین منطقه ظفر ۶- سرمایه گذاری بیشتر شهرداری و مردم جهت آسفالت کوچه هایی که تازه در درون محله ظفر شکل گرفته اند ۷- جلوگیری از توسعه افقی محله ظفر به خاطر اینکه تعداد طبقات مسکونی اکثرا یک طبقه و دو طبقه بودند اگر محله توسعه افقی پیدا کند توسعه امکانات زیر ساختی به شدت سخت شده و فضا برای امکانات رفاهی^۰ تفریحی به شدت کم می شود و باید حداکثر استفاده از فضا صورت گیرد تا حرکتی به سمت عدالت و توسعه پایدار باشد ۸- جلوگیری از تخریب واحدهای مسکونی در محله فیض آباد و توسعه کیفیت این واحدها جهت ارتقاء زندگی سالم در آنها ۱۰- عرض شبکه های معابر، حجم آمد و رفت لها تعیین گردد ولی با توجه به اینکه این بافت قبلا دارای معابر بی نظم و ارگانیک بوده است، علاوه بر مسائل ترافیکی شکل و اندازه واقعی شبکه ها بر اساس طراحی شهرها تعیین می شود (محله فیض آباد) ۱۱- تجدید نظر در طرح های تفضیلی و طرح های جامع جهت بررسی نقاط ضعف در کاربری های که سرانه کمی دارند و افزایش این میزان سرانه ها در هر دو محله جدید و قدیم.

شاخص اقتصادی

۱- ایجاد تنوع شغلی و پویایی در بازار فیض آباد جهت از بین بردن و کاهش مشاغل کاذب در این محله و جمع کردن دسته فرواشان و ... ۲- توسعه زمینه های توریستی این قسمت از شهر که اثرات با ارزش تاریخی در آنجا قرار دارد و تولید اشتغال و افزایش درآمد زایی در محله فیض آباد. ۳- ادامه حمل و نقل عمومی و خطهای شهری به محله ظفر جهت کاهش هزینه حمل و نقل و رفت و آمد به محل کار ۴- حذف تنگناهای موجود در زمینه مالکیت، تجمیع، و نوسازی در بافت فیض آباد ۵- اسکان طبقه متوسط و بالای جامعه مانند کارمندان دولت در محله فیض آباد ۶- کاهش سطح هزینه خانوار و ارتقاء بهره برداری از درآمدها در محله فیض آباد ۷- توسعه مشارکت مالی و سرمایه گذاری در محله فیض آباد ۸- ایجاد رستوران و هتل ها در محله ظفر جهت ارتقاء درآمد و اشتغال به خاطر نزدیکی به مجموعه باستانی- طبیعی کوه طاقبستان و گسترش زمینه های توریستی این منطقه ۹- ایجاد تنوع در کاربریهای محله ظفر و افزایش میزان کاربریهای تجاری جهت خارج کردن این محله از محله صرفاً مسکونی

شاخص زیست محیطی

۱- ایجاد حساسیت های زیست محیطی در بین ساکنان محله ۲- بهسازی و نوسازی و ساماندهی شبکه دفع آبهای سطحی در محله ظفر و به شدت در محله فیض آباد ۳- فرهنگ سازی در مردم جهت جلوگیری از آلودگی های ناشی از ترافیک و ازدهام جمعیت مخصوصاً در مرکز شهر که محله فیض آباد در آنجا واقع شده است که این حرکت گامی باشد در راستای کاهش آلودگی هوا ۴- تشویق مردم در جمع آوری زباله ها و تفکیک انواع زباله ها از هم در هر دو محله مخصوصاً در محله فیض آباد

شاخص اجتماعی

۱- افزایش ضریب مشارکت ساکنان در هر دو محله ۲- ارتقاء سطح آگاهی و توان اجتماعی ساکنان در هر دو محله ۳- تقویت حس تعلق به محیط و هویت بخشی در محله فیض آباد ۴- تشکیل شورای محله و به رسمیت بخشیدن تشکل های موجود در هر دو محله فیض آباد و ظفر ۵- ایجاد امنیت از طریق تغییر کاربریها و همچنین برنامه های توصیه ای و آموزشی در راستای ایجاد امنیت در محله فیض آباد از طریق شوراهای محله ۶- تجدید نظر در طرحهای شهری مبنی بر دخالت دادن و مشارکت مردم در این طرحها چه در مرحله تهیه و چه در مرحله اجرا در هر دو محله ۷- تقویت برنامه های تنظیم خانواده و آگاه سازی آنها در زمینه طلاق و ازدواج در محله های مورد مطالعه ۸- افزایش و تشویق به آموختن سواد در محله ی فیض آباد از طریق ایجاد نهضت سواد آموزی در محله .

منابع و ماخذ

- ۱- اسمیت، دیوید(۱۳۸۱)، کیفیت زندگی: رفاه انسانی و عدالت اجتماعی، ترجمه حسن حاتمی لنژاد، حکمت شاهی اردبیلی، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال ۱۷، شماره ۱۸۶
- ۲- حافظ نیا، محمد رضا(۱۳۸۵)، مقدمه لای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران.
- ۳- خوارزمی، شهیندخت(۱۳۸۷)، کیفیت زندگی و الزامات عصر دیجیتال در ایران، پایگاه اطلاع رسانی علوم ارتباطات در ایران .
- ۴- خانگل زاده، فاطمه(۱۳۸۶)، نوسازی و بهسازی بافتهای فرسوده شهرستان بابل، نمونه موردی پنج شنبه بازار، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران.
- ۵- دست نوشته های اداره میراث فرهنگی کرمانشاه سال(۹۴)
- ۶- رضوانی، محمد رضا، متکان، علی اکبر، منصوریان، حسین، ستاری، محد حسین (۱۳۸۸)، توسعه و سنجش شاخصهای کیفیت زندگی شهری، مجله مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم.
- ۷- زیویار، پروانه، درودی، محمد رضا، رضانی پور سبحانی، اعظم، (۱۳۹۳)، کیفیت زندگی در محیط سکونتی فرسوده، محله قیام، منطقه ۱۲ شهر تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۵۴، صص ۱۰۷
- ۸- شوای، فرانسوا (۱۳۷۵)، شهرسازی واقعیات و تخیلات، ترجمه، محسن حبیبی، دانشگاه تهران
- ۹- شاطریان، محسن، اشتویی، امیر، گنجی پور، محمود(۱۳۹۰)، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص های کیفیت زندگی، مطالعات پژوهشهای شهری و منطقه ای، شماره ۱۳-
- ۱۰- علی اکبری، اسماعیل، امینی، مهدی(۱۳۹۲)، کیفیت زندگی شهری در ایران، رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۶.
- ۱۱- غفاری، غلامرضا، امیدی، رضا (۱۳۸۸)، کیفیت زندگی، شاخص توسعه اجتماعی، تهران، نشر شیرازه
- ۱۲- قالیباف، محمد باقر و همکاران، (۱۳۸۸)، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی، مطالعه موردی بخش نوسود استان کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه شماره ۴۷، صص ۱۸۴-۱۶۳
- ۱۳- طرح جامع شهر کرمانشاه سال(۸۱)، تدوین، مهندسین مشاور تدبیر شهری

- ۱۴- ماجدی، سیدمسعود، لهسایی زاده، عبدالعلی(۱۳۸۵)، بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای، سرمایه، اجتماعی، و رضایت از کیفیت زندگی ، مطالعه موردی ، روستاهای استان فارس، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، صص ۹۱-۱۳۵.
- ۱۵- وظیفه دوست، حسین، امینی، مهدی (۱۳۸۸)، بررسی میزان اهمیت شاخص های کیفیت زندگی شهری تهران.
- ۱۶- لطفی، صدیقه(۱۳۸۸)، مفهوم کیفیت زندگی شهری، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری، فصلنامه علمی و پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره ۴، تهران
- ۱۷- هال، پیتر(۱۳۸۱)، برنامه ریزی شهری و منطقه ای، ترجمه جلال تبریزی، چاپ اول، انتشارات پردازش و برنامه ریزی
- ۱۸- شهری هاروی، دیوید(۱۳۷۶)، عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان، محمد رضا حائری، بهروز منادی زاده، چاپ دوم، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری وابسته به شهرداری
- 19-Alvin, Boskoff(1970), The sociology of urban region, Meredith corporation U.S.A
- 20-Diener, E (1995), "A value based index for measuring national quality of life", Social Indicators Research, 36, pp. 107-127.
- 21-Harvey, David (1996): Justice .Nature & Geography of difference, Blakwell publishers, Oxford, UK.
- 22-Loosim (1996), Urban conservation policy and the preservation of historical and cultural heritage cities, vol. 13. No.6.
- 23-McCrea, R, Shyy, T, Stimson, R (2006), What is the Strength of the Link Between Objective and Subjective Indicators of Urban Quality of Life?. Applied Research in Quality of Life, 1: 79- 96.
- 24-Malkina-Pykh, Irina G. and Pykh, Yuri A. (2007), "Quality of life indicators at different scales: theoretical background". Ecological Indicators.No. 228
- 25-Marans, Robert W, (2012): Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 35, pp: 9-22.

- 26-Van kamp, I, Kees leidel E, Gooitske M, Augustinus de H., 2003,Urbanenvironmental quality and human well-beig Towrds a conceptual frameworkand demarcation of consepts a literature study, in landscape and urban planning ,No.65,PP.5-18
- 27-Wish NB, (1986), "Are we really measuringthe quality of life? Well-being hassubjective dimensions, as well as objectiveones", American Journal of Economics andSociology;45
- 28-www.google.com
- 29-www.wiki pedia

